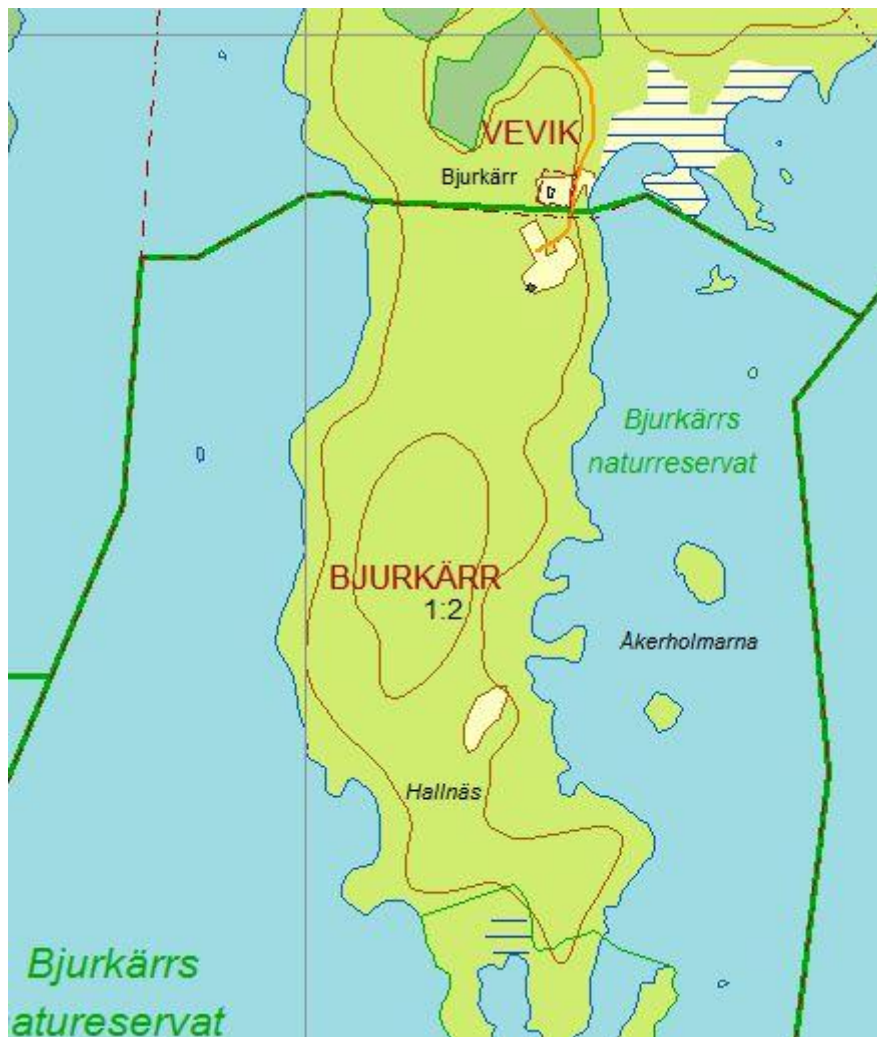

Bjurkär

Utdrag från fastighetskartan © Lantmäteriet 452076

Naturreservat

Bjurkär är ett naturreservat i Kronobergs län i Småland på gränsen mellan de två kommunerna Växjö och Alvesta och socknarna Kalvsvik och Skatelöv på Hössöhalvön, ca 3,5 mil söder om Växjö. Hössöhalvön ansluter i söder mot Urshult socken.

Det första steget mot ett naturreservat togs 1951 då Skogsvårdsstyrelsens generaldirektör Bo von Stockenström besökte Bjurkär tillsammans med fru Mary Stephens (ägare till Torne gård där hon bodde samt gårdarna Lästad och Vevik/Bjurkär, dotter till Joseph Stephens, Huseby Bruk) som i ett litet tal då meddelade att hon ämnade uppdra förvaltningen av Bjurkärnsnäset åt styrelsen och ordna så att området avsattes till reservat för all framtid. Genom donation 1955 ^[1] blev skogsvårdsstyrelsen ägare och efter ytterligare något år fastställde länsstyrelsen reservatbildningen och dess syfte.

Reservatet ligger på en egen halvö i sjön Åsnen med ädellövskog. Ordet "bjur" betyder bäver och Bjurkär är således ett kärr där bävvar funnits och kanske finns. På halvön växer de berömda

Karolinerekarna, som tros stamma från polska ekollon ditförda av någon svensk karolin i början av 1700-talet. Den största boken mäter 95 cm i diameter och det finns ekar med 12 meters kvistren stam. Höjder på upp till 35 meter har uppmätts.

Bjurkärr är ett populärt resmål för ornitologer då bl.a. vinterutfordring av havsörnar pågått i många år. Delar av intilliggande (ca 5 km) f.d. säteriet, militie- och kronogården Agnäs är naturreservat sedan 1996. Bjurkärr, Agnäs och ett område kring Sirköbron (bl.a. del av Hunshult) föreslås 2007 av Statens naturvårdsverk bli en nationalpark kallad "Västra Åsnenområdet" med en areal på 2000 hektar, varav 400 hektar är land och resten sjöområde med öar. Det nya reservatet Hunshult omfattar ett 111 ha stort (varav 47 hektar vatten) område med ädellövskog (bok och ek), alkärr, betesmarker, ängsfruktodlingar och sjö. Det ligger på norra delen av Sirkön och gränsar i nordväst till det välbesökta Bjurkärrsreservatet.

Hunshult

Bebyggelsen i byn Hunshult ligger tätt samlad utmed vägen som går över Sirkön från norr till söder. I byns centrala delar finns fruktodlingar kvar med främst äpple. Vissa av dessa är s.k. ängsfruktodlingar, andra är åkerfruktodlingar. Hamlade träd förekommer. Skogsmarken är blockrik och i huvudsak bevuxen med bok- och ekskog med inslag av lind, lönn, alm, björk, tall och gran. Här och var finns insprängda alkärr med sockelbildning, askkärr, lövsumpskogar och andra mindre våtmarker. Hunshult är ursprungligen en ensamgård där dagens tre gårdar har bostadshus från mitten av 1800-talet. 1635 års jordebok omnämner Hunshult som kronogård med ¼-dels mantal. I början av 1700-talet delas gården i två odlingslotter och vid sekelskiftet 1800 fanns det tre hemmansdelar om vardera 1/8-del, 1/16-del och 1/16, dvs. totalt ¼-dels mantal.

I skogen på Hunshult finns många mindre åkrar insprängda. Åkerrenarna som tidigare skötts genom slåtter är fortfarande värdefulla och hyser många olika träd- och buskarter såsom hassel, körsbär, hägg, slånbär, vildapel m.m. Längs vissa åkrar finns rester från de tidigare så vanliga ängsfruktodlingarna. Husen är välbevarade och ligger kvar i det ursprungliga bytomtsläget men ingår inte i reservatet.

Landområdet på Hössöhalvön (Bjurkärr och Agnäs) präglas huvudsakligen av ädellövskog som utgör en rest av den stora ädellövskog som omslöt Åsnen förr i tiden. Det dominerande trädslaget är bok (ålder 80-120 år men även enstaka ännu äldre), liksom partier med ek, hassel och björk. I Agnäsreservatets sydöstra del, som förr varit inägomark och nu utarrenderas, finns en hel del lindar. Naturreservaten är tillgångar att värna om vid en framtida utveckling av turism och besöksnäring i området.

Bergön¹

I naturvårdsområdet ingår också den större Bergön, belägen i Aspöfjärden, mellan Bjurkärr och V. Torsås. Bergön har varit en mindre gård om 1/8-dels mantal. Lilesparre af Fylleryd köpte 1665-10-11 av sin svåger Erik Andersson Oxe gårdarna Mjöljnabben och Bergön, båda i Urshults socken. 1722 är ön upptagen under gårdarna i Öja fjärding i Urshults församling som en brukad gård om 1/8-dels antal. Om någon bodde där är okänt. Vid slutet av 1700-talet inflyttar emellertid från Ulvön i Västra

¹ Se även Urshultskrönikan 1972, sid 49-53.

Torsås socken Johan Samuelsson som är född 1751 och dennes hustru Gunhild Nilsson, född 1755 i Bjällernäs i Almundryd och deras son Anders, född 1785. Samuelsson stannar på ön till 1818 då hustrun avlider. Han flyttar då till sonen som bor i Frankanäs.

Bland ägarna av Bergön finns den framgångsrika företagaren och riksdagsmannen Nils Håkansson i Hackekvarn. Han hade olika anläggningar vid Mörrumsåns åfåra, bl.a. ett för den tiden stort och modernt sågverk som behövde skog. Bergön inköptes för 3000 riksdaler riksgäld och den avverkningsbara skogen fälldes. Ön såldes därefter för 1000 riksdaler Nils Olofsson och byter ägare många gånger. Ön förvärvades och totalavverkades ånyo under 1890-talet av dåvarande ägaren till Huleviks sågverk. I samband med avverkningen flyttade den siste brukaren och huset användes därefter för friluftssändamål och uthyrdes även för permanent boende fram till 1930-talet av disponenten vid Olofströms Bruk som därefter blivit ägare av Bergön. Idag finns ingen byggnation kvar. 1937 uppges kaptenen, sedermera majoren Knut L-son Eneby som ägare och ön fanns kvar i familjens ägo ännu 1971.

Historia

Bjurkärrsreservatet, som omfattar 34 hektar, ligger 800 meter söder om Vevik. Under 1800-talet fanns där två torpställen, Bjurkärr vars ryggåsstuga förföll på 1930-talet och Mattistorpet som idag är sommarbostad. Vevik och Bjurkärr var ursprungligen allmänningtorp som etablerats under 1600-talet. De var belägna på Kinnevalds medeltida häradsallmanning (areal 1237 tunnland), en del av dåvarande Billingsudden, som Hössöhalvön då hette.

Enligt Kungl. Kammarkollegiets brev den 16 februari 1698 blev Vevik och Bjurkärr lagt till "Huseby Krono Jernbruk såsom ersättning för bortminskade ägor under militären". Vid denna tid blev bröderna Peter och Paul Rudebäck ägare till Huseby Bruk, som varit i ödesmål efter en översvämning. Då Peter tidigare varit regementskvartermästare vid Kronobergs Regemente med gården Hagstad på Hössöhalvön som löneboställe under slutet av 1680-talet kände han till platsen.

Vevik kom att användas som lastplats för råvaror till bruket, främst sjömalm, kol och ved som togs på allmanningen och i sjön Åsnen, både i Julöfjorden och i Åkavik. På en karta från 1697 anges "Wedewijk" och "Leerwijk" vilket tyder på platsen användes för utskeppning för ved till Huseby Jernbruk och att det även fanns ett lertag där (även bekräftat på karta från 1839). Namnet Vevik kommer således från att det var en "vik för utskeppning av ved" då ved på småländska uttalades "ve". Bjurkärr var etablerat som namn långt tidigare, där "bjur" betyder bäver, d.v.s. bäverkärr. Huseby hade också en lastplats i Grimsvik, på Möcklehults häradsallmanning i Västra Torsås.

Lantmätaren angav vid uppmätningen 1697 att området bestod av tre kärr. År 1730 skedde jordavskiljning med råmärken (gränsstenar) av torpen Vevik och Bjurkärr från häradsallmanningen. Arealen omfattande 200 tunnland och 18 kappeland. Resterande 1037 tunnland delades år 1837 i fyra jordlotter. Tre av dessa Hössögårdar förvärvades år 1840 av grevarna Hamilton på Huseby för en köpeskilling av 15 400 Riksdaler Banco, varefter bruket kom att inneha totalt 950 tunnland på Hössöhalvön. Det motsvarade 8 % av hela godsets jordinnehav år 1867. Vevik gjordes till huvudgård och rättareboställe.

Arealmässigt var torpet Bjurkärr betydligt större än Vevik, 125 tunnland och 31 kappeland, med i skatt och odlingshänseende var torpen lika stora. Dessa angavs särskilt när grevarna Hugo och Malcolm Hamilton år 1814 förvärvade hela Huseby av ryttmästaren Axel Hamilton.

Del av karta från 1839 med torpet Bjurkärr, utvisande ryggåsstugan (Lantmäteriverket)

1821 brukades Bjurkärr av åboen Magnus Pehrsson. År 1837 fanns de två stugor i Bjurkärr. Den ena var en ryggåsstuga med tak av torv och näver. Den hade "stuga, förstuga, kök och framkammare i gott skick, 15 ¼ aln långt, 2 ¼ aln högt och 9 alnar brett, (dvs. 66,7 kvm i byggyta - 9,15 x 5,40 meter samt 1,35 meter hög - byggnaden bör ha sett ut som hembygdsstugan "Kurran" i Vrankunge, men något lägre för att spara på timringen). Det var i detta hus som "Petter i Bjurkärr" bodde.

Den andra mangården var en loftstuga "på 8 famnar i fyrkant (4,8 meter, dvs. 23 kvm i byggyta) och 4,½ aln hög (2,90 meter) med loft, under senare år uppförd av gammalt timmer, även den väl behållen. Loftet hade trappuppgången utomhus (se även torpstället Hallen).

Ladugården hade fähus och båsrum, loge med foderrum och sädeslada i behållet skick, varandes i västra gavel en sidebod inrättad med fårkätte och skjul för en häst. "De två torparna odlade 4 tunnland och 16 kappeland åker som till en del bestod av mjäll och svartmylla, är svårt stembunden och omgiven med stenmurar. Den lerbundna åkern låg nära sjön och bevattnades när vattennivån steg på gott och ont. De 7 tunnland äng som fanns bestod främst av upp- och madvall och kunde lämna 8 vinterlass med hö som jämte halmfodret vintertid endast kan föda 5 boskaps kreatur och 5 får. Det fanns två kålgårdar med några fruktträd, endast till husbehov. Humlegården var så obetydlig att den gagnades endast till eget behov. Skogen bestod av björk, bok och någon ek, men inte till gårdsgårdar eller timmer som måste köpas utifrån. Lövbrott (som användes till foder) fanns tillräckligt. Gårdsgårdarna var i någorlunda försvarligt stånd. Fisket i Åsnen kunde nyttjas endast för släpfiske."

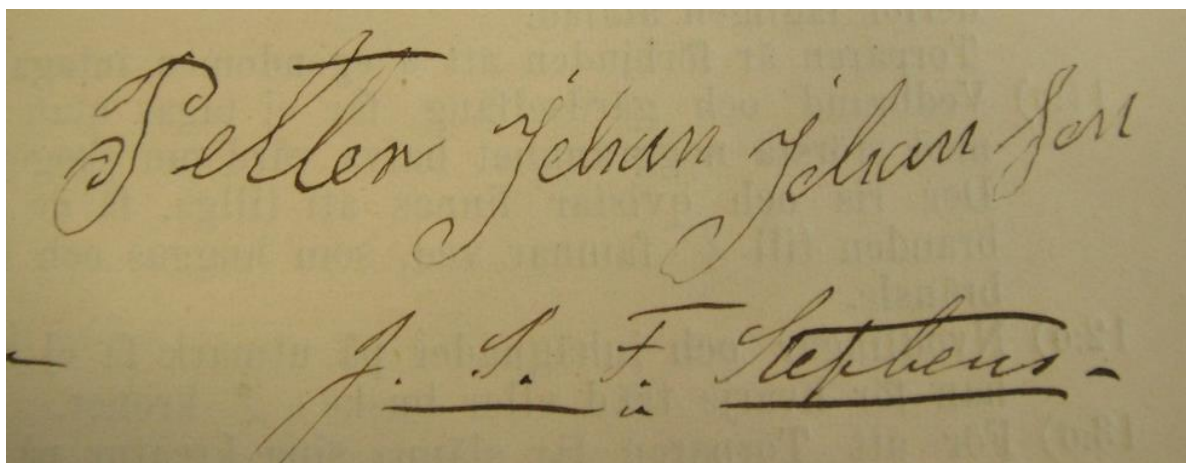
Bjurkärr brukades på 1830-talet av Sven Nilsson (f 1782) i hälftenbruk med Carl Pålsson (far till Pål Carlsson Påalt" som uppfört flera hus på halvön). Sonen Jöns Svensson (f 1810) gifte om sig 1841

med Maria Göransdr. (f 1820) från Hagstad Norregård (äldsta systemen till blivande arrendatorn Johannes Göransson) och bosatte sig där 1841-1863 som arrendator, därefter i Huseby (Lilla Skans). De emigrerade med barnen till USA 1869.

1870 var Anders Nilsson en av torparna i Bjurkärr och 1871 ingick J J Petersson ett 8-årigt torpkontrakt med Stephens. Den näst siste torparen i Bjurkärrs ryggåsstuga blev Petter Johan Johansson (1850-1935). "Petter i Bjurkärr" som han kallades. Han flyttade dit 1874 då han gifte sig med tidigare torparen Anders Nilssons änka Anna Petersdr. (f 1839). De hade fem barn tillsammans - Mathilda (f 1863 som hade en oäkta son Johan Theodor, född 1885 och dog samma år), Helena (f 1865), Nils Magnus (f 1867 – USA 1889), Peter Johan (f 1869 - USA 1889 – återvände och bosatte sig i Munka Ljungby, Skåne) och Carl August (f 1871 – Stockholm 1889, tog sig namnet Örn, var bitter på överheten) med efternamnet Andersson. Anders dog efter hjärtstopp vid överansträngning när han skulle bära ut ett skåp. Petter och Anna fick tre gemensamma barn - Lovisa f 1875 och bosatt i Gropholmen/Stenvik, Gustav Emil f 1877, Anders Fredrik (f 1880 – liten farm i USA) och Emil Petersson (1889-1996) bosatt i Naglatorp.

Dottern Lovisa (f 1875) kom till Gropholmen och flyttade senare till Stenvik. Hon var mor till Ernst Karlsson i Stenvik, rättsaren Gunnar Karlsson i Vevik och Emil Karlsson som blev chaufför och betjänt år Mary Stephens på Torne gård. Gunnar och Ernst var ungarlar. Alla bröderna arbetade således för Torne gård och de dog på 1970-talet.

Petters änkegifte bodde således i Bjurkärr och han flyttade dit från torpstället Hallen på Hössöhalvön. Petters far Johan Jonasson (f 1820) var blind men i övrigt stor och lång. Petter gjorde dagsverken i Vevik men var också slaktare och styrman på en ångbåt som gick med gods (pråmar och timmersläp) på sjön Åsnen till och från Huseby bruk. Redan 1846 lät grevarna Hamilton bygga och sjösätta den första ångbåten i sjön Åsnen. Petter tog sig gärna en och annan sup tillsammans med de andra torparna. På sin ålders höst flyttad Petter till dottern Louisa som bodde tillsammans med sin ogifta son Ernst i Stenvik. Han hade då ett långt vitt skägg och Lovisa var ganska bestämd mot honom. I sin krafts dagar var Petter en snäll, utåtriktad och charmig person, en duktig människa men lite svår på spriten. Han kände till Åsnens grynnor och skär som i sin egen byxficka. Hustrun Anna var också genomsnäll och hade det nog inte så lätt med alla barnen. Det lättade när de flyttade ut från torpet, tre av dem till Amerika – de skickade hem pengar för biljetten till varandra. Anna och Petter är begravda på Skatelövs kyrkogård, men på skilda platser då det inte var så vanligt att man begravdes jämte varandra på den tiden. Annas lilla gravsten bekostade sonen Emil i Naglatorp, Aringsås sn.

Petter Johan Johansson
J. J. F. Stephens

"Petter i Bjurkärr" och Stephens påskrifter av torpkontraktet för Bjurkärr den 5 mars 1887. Petter hade lärt sig att läsa och skriva i Vrankunge skola. (Källa: Husebyarkivet, Linneuniversitetet)

Emil Petersson(1889-1996), son till "Petter i Bjurkärr" (1850-1935) med hustru Anna-Lovisa, född Andersson - sista torpare i Bjurkärr.

Enligt torpkontraktet skulle det fullgöras 4 mansdagsverken/vecka och hans hustru 40 kvinnodagsverken under sommaren. Därutöver var torparen *"skyldig att efter varje 18 famnars ved lämna 60 läster kol, såvida veden ej består av gallringsved då överenskommelse måste ske efter vedens beskaffenhet"*.

1886 fullgjorde "Petter i Bjurkärr" 208 mansdagsverken och hans hustru Anna 60 kvinnodagsverken. Han hade därutöver tagit upp 440 tunnor (72,5 kubikmeter) Åsnenmalm till ett värde av 88 kronor. Arrendet uppgick till 206 kronor. Idag undrar man hur de överlevde, men människorna var vana vid att sträva och efterhand fick de äldre barnen ge sig ut i världen.

Emil Petersson (son till Petter) och hustrun Anna-Lovisa tog över torpkontraktet i Bjurkärr. De flyttade därifrån 1918 med sina barn Carl, Anders och Annie till torpet Naglatorp, Alvesta, vilket tillhörde fidekommisset Engaholm under baron Anders Koskull. Emil Petersson var en hejare på att slå med lie. Han var också en duktig skridskoåkare och cyklade till affären upp i 80-årsåldern. Han blev 89 år (dog 1966).

Emil hade arbetat i Köpenhamn innan han kom tillbaka till Bjurkärr, där han fick fullgöra tre dagsverken i veckan (jfr med två i Naglatorp). Han hade frågat brukspatronen, som passerade när han högg ved på vedbacken i Vevik, om minskade dagsverken men fått till svar från Stephens *"stat vill du ha för intet"*, så det blev ingen minskning. Till egen vedbrand fick de plocka pinnar och enkel ved, inte någon fullgod. Det skulle också gå undan – *"Köör, hästar finns för pengar, tid finns inte för pengar"* - citerades Stephens bland torparna när han tyckte att det gick för sakta. Många tyckte han

var elak och hårdförd. De allra fattigaste värnade han emellertid om. De fick fattigpeng om en krona i månaden, som hämtades hos rättsaren i Vevik (som då hade 20 kronor i månadslön).

En bidragande orsak till att Emil och Anna-Lovisa flyttade från Bjurkärr var de otaliga mygg som fanns till följd av kärrmarken. Anna-Lovisa ville inte att barnen skulle bli uppätta av myggen. Dessutom söp Petter i Bjurkärr en hel del, särskilt när han var ute och slaktade i bygden och då bjöds på brännvin. Han bodde då i en kammare på torpet. Det var också mycket stening och besvärligt att bruka marken. Korna fick simma ut till en av öarna för sommarbete och vinterfoder kom från maderna och vass. De kunde ha två kor och levde av framför allt på fisket i sjön². Det var mycket bättre i Naglatorp.

Sammanställning av torpare i Bjurkärr

1785 är Pehr Svensson f 1724 och Ingeborg Jönsdr f 1730 torpare tillsammans med Olof Jönsson och Kjerstin Pehrsdr.

1796-1810 ff Magnus Persson (1767 i Nottebäck -1832) o h h Lena Nilstr. f 1767 ersätter Pehr Svensson som torpare i Bjurkärr. De finns kvar ännu 1821 (åboen Magnus Pehrsson). Hälftenbruk med Olof Jönsson.

1829 flyttade Sven Jönsson (f 1782) till Bjurkärr och brukade torpet i hälftenbruk med Carl Pålsson (far till "Påalt"). Sven Jönsson var torpare i Bjurkärr när bröderna Hamilton förvärvade merparten av häradsallmanningen 1840. Sonen Jöns bodde då i Bjurkärr med sin första fru fram till 1841, då han gifte sig med Maria Göransdr., äldsta system till Johannes Göransson i Hagstad Norregård. De bosatte sig i Hagstad Norregård och delade arrendet där (1/4-dels mantal var) fram till 1856 med hennes pappa Göran Petersson och till 1863 med brodern Johannes Göransson.

1840 är Nils Magnusson (f 1800 i Bjurkärr – d 1863, son till tidigare torparen Magnus Persson f 1767) o h h Anna Olofsdr f 1807 samt Sven Nilsson f 1782 o h h Christina Jönsdr f 1780 torpare i Bjurkärr.

1841 flyttar Påhl Carlsson ("Påalt") från Bjurkärr till Stenvik med sina föräldrar och uppför nuvarande hus där. År 1843 flyttar "Påalt" vidare till Järnsmedslund och uppför mangårdsbyggnaden där. Den första timringen flyttades emellertid till Nabben på Kläcklinge då huset där brunnit ned.

1849 omkommer drängen Magnus Nilsson från Bjurkärr, 19 år och pigan Kristina Nilsson i Bjurkärr, 17 år i en båtolycka.

1849-1864 bodde Nils Magnusson (f 1800) i Bjurkärr. Han hade minst sju barn.

Anders Nilsson (1837-1873, son till tidigare torparen Nils Magnusson i Bjurkärr o h h Anna Petersson f 1839 i Degerhaga, Kalvsviks sn). Sonen Nils f 1867 reste till USA 1889 från Bjurkärr.

1871 ingår JJ Petersson ett 8-årigt torpkontrakt för Bjurkärr.

1874 gifter sig Petter Johan Johansson ("Petter i Bjurkärr") med företrädarens änka (Anna Petersdr.) och flyttar dit från Hallen. Han bor kvar där långt in på 1900-talet. Dog 1935 i Stenvik hos dottern Lovisa och barnbarnet Ernst Karlsson (sedermera förman på Vevik – "Ernst i Stenvik").

² Källa: Intervju med Margit Iselau, barnbarn till Petter i Bjurkärr och dotter till Emil.

Sonen Emil Petersson med hustru och barn var den siste torparen som brukade Bjurkär. De flyttade därifrån **1918, varefter odlingen skedde under Vevik**. De blev istället torpare under Engaholms fidekomiss, där de fick det mycket bättre och slapp alla myggen från våtmarkerna i Bjurkärr.

Av Ingolf Berg